

29 (2025) nr 1-2 (65-66), s. 43-56

DOI <https://doi.org/10.21697/snr.2025.65-66.1-2.5>

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license. <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

Zdzisław Struzik

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Instytut Jana Pawła II
ORCID 0000-0002-2808-9786
e-mail: z.struzik@uksw.edu.pl

Tożsamość chrześcijańska narodu polskiego w nauczaniu błogosławionego Kardynała Stefana Wyszyńskiego**The Christian Identity of the Polish Nation in the Teachings of Blessed Cardinal Stefan Wyszyński**

Abstrakt: Artykuł porusza problematykę tożsamości chrześcijańskiej Polaków w nauczaniu kard. Stefana Wyszyńskiego. Przypomina, za Prymasem Tysiąclecia, czym jest bycie chrześcijaninem oraz jakie konsekwencje dla życia rodzinnego, społecznego i narodowego niesie katolicka tożsamość. Tekst zwraca także uwagę na kwestie związane z wychowaniem młodego pokolenia do podejmowania odpowiedzialności za życie osobiste i społeczne w duchu wartości chrześcijańskich. Celem artykułu jest ukazanie uniwersalności nauczania kard. Stefana Wyszyńskiego w tych obszarach.

Słowa kluczowe: Kardynał Stefan Wyszyński, chrześcijaństwo, Naród, wartości, rodzina, młodzież

Abstract: The article discusses the issue of the Christian identity of Poles in the teachings of Cardinal Stefan Wyszyński. The paper, referring to the teachings of the Primate of the Millennium, reflects on such topics as what it means to be a Christian and how the Catholic identity influences family, social and national life. It also puts emphasis on issues related to such upbringing of the young generation that they take responsibility for their private and social lives in the spirit of Christian values. The purpose of the article is to demonstrate the universal message of Cardinal Stefan Wyszyński's teachings in these areas.

Keywords: Cardinal Stefan Wyszyński, Christianity, nation, values, family, the youth

1. Wprowadzenie

Kardynał Stefan Wyszyński (1901–1981) był uznawany za wybitnego teologa i socjologa. Pozostawił wielkie dzieło w postaci wiedzy na temat ewangelizacji narodu polskiego, szczególnie pod kątem socjologicznym i etycznym. Za swoje wysiłki naukowe i prace społeczne w polskim Kościele otrzymał tytuł Prymasa Tysiąclecia Polski i Ojca Narodu.

Szczególne uznanie otrzymał z ust Ojca Świętego Jana Pawła II, który podczas Mszy św. w archikatedrze św. Jana Chrzciciela powiedział: „Dzisiaj razem z wami przy jego grobie, w sercu Warszawy, dziękuję Trójcy Przenajświętszej za tę wielką prymasowską służbę kardynała Stefana Wyszyńskiego, prosząc, aby owoce jej trwały nadal w sercach ludzi na całej ziemi ojczyściej. Był mocny swą wiarą w Boga, który jest Panem stworzenia i Panem dziejów przez Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego. [...] Był mocny wiarą w Chrystusa – ów kamień węgielny zbawienia człowieka. [...] Jak Paweł Apostoł, tak i zmarły Prymas głosił Chrystusa ukrzyżowanego, który

jest mocą Bożą i mądrością Bożą (por. 1 Kor 1, 23–24) wśród świata szukającego w każdej epoce innych mądrości i innych mocy”¹.

Celem niniejszego opracowania jest analiza tożsamości² chrześcijańskiej Narodu³ polskiego w oparciu o działalność i nauczanie błogosławionego kard. Stefana Wyszyńskiego. W zakresie pisarstwa dorobek błogosławionego Prymasa Tysiąclecia był bardzo bogaty. Na szczególne wyróżnienie zasługują wygłaszane publicznie kazania i homilie⁴ o treści związanej z ówczesnymi problemami społecznymi, gospodarczymi i politycznymi.

Pojęcie „chrześcijaństwo” odnosi się do rzeczywistości religijnej, religii chrześcijańskiej, której początek dało nauczanie, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, w pierwszym wieku naszej ery. Do polskiego społeczeństwa chrześcijaństwo dotarło w IX wieku. Przez wieki większość Polaków wyznawała wiarę katolicką, która odgrywała istotną rolę w życiu społecznym i rodzinnym. Błogosławiony Stefan Wyszyński, będąc reprezentantem Kościoła katolickiego, bronił go na podstawie praw naturalnych człowieka w obliczu silnej propagandy komunistycznej, reprezentowanej przez ówczesne władze PRL⁵.

2. Co znaczy być chrześcijaninem według błogosławionego kard. S. Wyszyńskiego?

Tytuł „chrześcijanin” odnosi się do osoby, której udzielono, lub która przyjęła chrzest w imię Trójcy Przenajświętszej, a rodzice i chrzestni zagwarantowali wychowanie tegoż człowieka w duchu Ewangelii Chrystusa⁶. Poza sakramentalnym znakiem sakramentu chrztu, w wieku dojrzałym,

- 1 Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. odprawionej w katedrze*, Warszawa 16 czerwca 1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia i homilie*, oprac. J. Poniewierski, Kraków 2012, s. 218.
- 2 „Tożsamość narodowa – poczucie odrębności wobec innych narodów kształtowane przez czynniki narodowo-twórcze takie jak: symbole narodowe, język, barwy narodowe, religię, świadomość pochodzenia, historia narodu, świadomość narodowa, więzy krwi, stosunek do dziedzictwa kulturowego, kultura, terytorium, charakter narodowy. Największy wpływ na charakter narodu wywierają elity, czyli: pisarze, historycy, etnografowie, artyści i uczeni oraz ośrodki ich działania: uniwersytety, placówki badawcze, stowarzyszenia kulturalne, towarzystwa naukowe. Poczucie tożsamości narodowej szczególnie ujawnia się w sytuacjach kryzysowych, gdy potrzebne jest wspólne działanie na rzecz ogólnie pojętego dobra narodu, na przykład planowanie powstań narodowych”. *Tożsamość narodowa*, w: *Wikipedia*, https://pl.wikipedia.org/wiki/To%C5%BCsamo%C5%9B%C4%87_narodowa [dostęp 19.11.2024].
- 3 Błogosławiony ks. S. Wyszyński termin „Naród” pisał wielką literą. Zachowujemy ten jego zwyczaj.
- 4 Kazania i homilie bł. S. Wyszyńskiego zostały zarejestrowane i spisane w formie tzw. „Czerwonych tomów” przez przedstawicieli Instytutu Prymasowskiego i zdeponowane w Domu Pamięci w Częstochowie. Instytut Prymasowski Stefana Kardynała Wyszyńskiego został powołany do istnienia w 1957 roku przez Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Celem Instytutu jest zachowanie spuścizny i propagowanie nauczania Prymasa Tysiąclecia poprzez prowadzenie działalności archiwalnej, redakcyjnej, wydawniczej, naukowej i edukacyjno-wychowawczej. *Instytut Prymasowski*, <https://wyszynskiprymas.pl/> [dostęp 19.11.2024].
- 5 „Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL); (do 1952: Rzeczpospolita Polska; pot. *Polska Ludowa*) – historyczne państwo polskie istniejące w latach 1944–1989. Polska w tym okresie była państwem niesuwerennym oraz satelickim pozostającym pod polityczną dominacją ZSRR. Rządy sprawowała komunistyczna Polska Partia Robotnicza, a następnie Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, jako partia hegemoniczna, przy formalnym istnieniu ugrupowań satelickich, tzw. stronnictw sojusznich (Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Demokratyczne”. *Polska Rzeczpospolita Ludowa*, w: *Wikipedia*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska_Rzeczpospolita_Ludowa [dostęp 19.11.2024].
- 6 „Wiara jest odpowiedzią człowieka daną Bogu, który mu się objawia i udziela, przynosząc równocześnie obfite światło człowiekowi poszukującemu ostatecznego sensu swego życia” (KKK 26). „Dla chrześcijanina wiara w Boga jest nieodłączna od wiary w Tego, którego On posłał, «Jego umiłowanego Syna», w którym całkowicie sobie upodobał; Bóg polecił nam, aby Go słuchać. Sam Pan mówi do swoich uczniów: «Wierzycie w Boga? I we

powinna następować akceptacja Ewangelii i postępowanie zgodne z nauczaniem Chrystusa pod auspicjami Kościoła katolickiego, którego głową jest aktualny papież.

Podstawą chrześcijaństwa według ks. S. Wyszyńskiego jest uznanie podstawowych praw i obowiązków człowieka. Nazywamy to personalizmem, który ma się charakteryzować akceptacją i działaniem zgodnym z wartościami osoby ludzkiej. Fundamentalną wartością dla chrześcijanina jest miłowanie bliźniego. Ks. S. Wyszyński stwierdzał: „Pierwszym wymaganiem miłości i sprawiedliwości będzie uznać i uszanować prawo drugiego człowieka do jego życia, mienia, rozumu, woli i serca, do jego przekonań, godziwych dążeń i pragnień”⁷.

Kardynał na początku podkreśla wartość życia, wartość i rzeczywistość niezbędną do istnienia i jakiegokolwiek działalności ludzkiej.

2.1. Wartość życia

Niezbawna wartość życia dotyczy wszystkich organizmów żywych, a szczególnie człowieka, który ma świadomość swojego istnienia. Ma także zdolność rozumnego kierowania swoimi czynami na podstawie etycznych wartości.

Błogosławiony ks. S. Wyszyński uważał, że Bóg jest autorem wszelkiego życia na ziemi. „Bóg przyszedł na ziemię, aby stoczyć bój o życie. Ojciec Niebieski, zakładając fundamenty świata, wszystko tak urządził, aby sprzyjało życiu. Tymczasem od początku śmierć weszła na okrąg ziemski. I trzeba było znów wszystko uczynić, aby ościę śmierci zneutralizować i wyrwać”⁸.

Ten idealistyczny pogląd ks. S. Wyszyńskiego był oparty na objawieniu Bożym zawartym w Piśmie świętym, popartym własnym doświadczeniem i obserwacją wartości życia ludzkiego.

Argumentem przemawiającym za życiem jest także fakt wcielenia Syna Bożego Jezusa Chrystusa. To On gwarantuje wartość i niezbywalność życia na ziemi. Ks. Prymas stwierdzał: „Można, Droga Młodzieży, przechodzić przez wielkie przemiany myśli i uczuć, ale ostatecznie to, co raz się poczęło i żyje, ma w sobie niezniszczalną siłę życia. Bóg wszczepił się w dzieje ludzkości przez Syna swojego, który stał się Człowiekiem”⁹.

Życie Syna Bożego na świecie gwarantuje znaczenie życia ludzkiego, nobilituje je i stawia jako wartość najwyższą. Dlatego też życie ludzkie otrzymuje gwarancję i ontologicznie przynależy do Boga.

Z wartości niezbywalnej życia wynikają dalsze konsekwencje, a mianowicie poszanowanie życia własnego i bliźniego. Taka postawa wymaga miłości i sprawiedliwości w relacjach międzyludzkich. Ks. Prymas stwierdzał: „Pierwszym wymaganiem miłości i sprawiedliwości będzie uznać i uszanować prawo drugiego człowieka do jego życia, mienia, rozumu, woli i serca, do jego przekonań, godziwych dążeń i pragnień”¹⁰.

Z powyższego wynika, że miłość do drugiego człowieka opiera się na konkretnej postawie i działaniach: „Za tym pójdzie gotowość do pomagania bliźnim w miarę naszych możliwości,

Mnie wiercie!» (J 14, 1). Możemy wierzyć w Jezusa Chrystusa, ponieważ On jest samym Bogiem, Słowem, które stało się ciałem: «Boga nikt nigdy nie widział, Ten Jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca, o Nim pouczył» (J 1, 18). Ponieważ On «widział Ojca» (J 6, 46), On sam Go zna i może Go objawić» (KKK 151).

7 S. Wyszyński, *List pasterski Prymasa Polski na siódmy rok Wielkiej Nowenny*, Gniezno, w uroczystość Świętego Wojciecha, 1963, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 10, styczeń–czerwiec 1963, Warszawa 2012, s. 398.

8 S. Wyszyński, *Życie jest światłością ludzi. Do lekarzy na zakończenie rekolekcji*, Warszawa, kościół sióstr Wizelek, 15 marca 1959, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 5 (1959), Warszawa 2006, s. 95.

9 S. Wyszyński, *Z opłatkiem i sercem. Do młodzieży akademickiej*, Warszawa, Dom Arcybiskupi, 15 stycznia 1960, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 6 (1960), Warszawa 2007, s. 31.

10 S. Wyszyński, *List pasterski Prymasa Polski na siódmy rok Wielkiej Nowenny*, dz. cyt., s. 398.

aby mogli korzystać ze swych praw ludzkich, rodzinnych i społecznych; aby zdołali osiągnąć swe godziwe dążenia i wypełnić ciężące na nich obowiązki”¹¹.

Życie, rozum, wola, serce, przekonania, dążenia i pragnienia definiują całą godność człowieka, stanowią o jego znaczeniu i ważności we wszystkich wymiarach. To oznacza wartość niezwykłą każdego życia ludzkiego, którego nie można zniszczyć ani zastąpić. W takim kontekście łatwiej jest nam zrozumieć potrzebę całego dzieła odkupienia ludzkości ze strony Syna Bożego.

W kwestii prawa do życia ks. Prymas podkreślał wartość wolności jako istotnego atrybutu życia, a definicja życia ludzkiego to: „Największym prawem człowieka wolnego jest właśnie życie. To najbardziej podstawowe – życie ciała: «primum esse» i życie ducha: «philosophari». Coraz to lepsze życie ciała i ducha. «Primum esse», a później – «melius esse» i ciągle «quotidie in melius...». Nie przez śmierć, nie przez krew, nie przez usposobienie zagniewane, które się przeciw bratu mobilizuje, ale «per proprium sanguinem», przez własny wysiłek, własny trud, własną ofiarę [...]”¹². Tak uczynił Chrystus w swej ofierze krzyżowej, przelał krew, aby wykupić człowieka z niewoli grzechu (zob. Hbr 9, 22–28).

2.2. Bóg obecny w życiu człowieka

Antropologia ks. Prymasa oparta była na dziele stworzenia i na obecności Boga w wymiarach życia ludzkiego, w życiu indywidualnym i społecznym – narodowym. Dar życia nie jest własnością człowieka, lecz przynależy do Boga i ma także charakter społeczny. Bóg posługuje się rodzicami. Oni – rodzice – przekazują życie biologiczne, natomiast Bóg przekazuje życie w całości. Przez rodziców przekazuje także życie duchowe. Dzieło stworzenia ciągle trwa, odnawia się w sposób naturalny wraz ze świadomością i odpowiedzialnością ludzką za nadzwyczajny dar życia. Ks. Prymas ten dar życia określał w następujący sposób: „Aby zachować cel rodziny: wolę życia. Bóg jest niezbędny w rodzinie, z biologiczną niemal koniecznością, także dlatego, że Bóg życia budzi w nas wolę życia. Przez to sprawia, że rodzina przekazuje swoim potomkom życie, z Niego wzięte”¹³.

Niestety, nie wszyscy rozumieją Boży dar życia. W konsekwencji pojawiają się zagrożenia związane z przekazywaniem tego daru. Człowiek przyjmuje inną postawę, w której traktuje życie wyłącznie jako swoją własność. Ks. Prymas głosił pogląd: „[...] Wszak do dziś byłoby nas już dużo więcej i wcześniej moglibyśmy się radować, gdyby nie zło, które zakorzeniło się w rodzinach naszych i które, niestety, zyskało nawet aprobatę prawa”¹⁴. Tym największym złem było prawo zezwalające na powszechną aborcję¹⁵. Ks. Prymas nazywał aborcję największym złem, przeciwnym miłości Boga i rodziców: „Stąd dzieciobójstwo i zabijanie poczętego życia jest okropnym przestępstwem przeciw godności osoby ludzkiej. Miłość małżeńska musi mieć zawsze na względzie poszanowanie życia ludzkiego”¹⁶.

11 Tamże, s. 398–399.

12 S. Wyszyński, *Życie jest światłością ludzi*, dz. cyt., s. 97.

13 S. Wyszyński, *Rodzina Bogiem silna. Kazanie Prymasa Polski ze szczytu Jasnej Góry do wiernych z całej Polski podczas odnowienia Ślubów Narodu, w piątym roku Wielkiej Nowenny, roku „Rodziny Bogiem silnej”*, Jasna Góra, 26 sierpnia 1961, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 7 (1961), Warszawa 2008, s. 364.

14 Tamże, s. 364.

15 „W 1959 roku kolejna liberalizacja prawa do aborcji. Odtąd wystarcza ustna deklaracja kobiety, że jest w trudnej sytuacji materialnej, by uzyskać zgodę na aborcję. Taki stan prawny utrzymał się do końca istnienia PRL-u”. *W PRL-u aborcja na życzenie*, https://katowice.wyborcza.pl/multimedia/stulecie-praw/kobiety-na-traktory_w-prlu-aborcja-na-zyczenie [dostęp 25.11.2024].

16 S. Wyszyński, *Słowo duszpasterskie na uroczystość Świętej Rodziny*, 8 stycznia 1967, w: *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946-1974*, Éditions du Dialogue, Paris 1975, s. 532–533.

2.3. Cel główny życia ludzkiego

Celem głównym życia ludzkiego jest służba dla innych. W takiej służbie człowiek doskonali własne człowieczeństwo, spełnia się na wielu polach działania dla dobra bliźniego. Taka bezgraniczna postawa na korzyść bliźniego wymaga miłości, której wzorem jest Bóg Ojciec. Ks. Prymas stwierdzał: „Bóg nie przestaje nas miłować. Całe nasze życie tyle jest warte, ile jest w nim miłości. Stąd też czas, który Bóg nam daje i przedłuża, jest znakiem hojności Ojca, który chce bez końca miłować”¹⁷.

Człowiekowi, aby zrozumiał swoje role na tym świecie, potrzebny jest wzór i przykład Boga, który z miłości stwarza, z miłości zbawia i z miłości proponuje życie wieczne. Bóg także wyznacza konkretne cele dla każdego człowieka. Ks. Prymas stwierdzał: „Ziemijskim celem człowieka jest doskonałość życia doczesnego. Do tego celu dochodzi człowiek w życiu swoim z pomocą rodziny oraz sił społecznych, narodowych, gospodarczych, kulturalnych, politycznych i religijnych. Dążenie do tego celu jest prawdziwym obowiązkiem człowieka. Ostatecznym celem człowieka jest połączenie się z Bogiem w wiecznym szczęściu. Do tego celu zdążamy z pomocą Kościoła przez wypełnianie przykazań Bożych i uświęcenie własne”¹⁸.

Cele materialne, doczesne są połączone z celami nadprzyrodzonymi poprzez wiarę, zaś łącznikiem wiary i doczesności jest miłość Boga i ludzi.

2.4. Cele indywidualne i społeczne człowieka

Zadaniem inteligencji ludzkiej jest rozpoznanie rzeczywistości życia indywidualnego i społecznego, bowiem człowiek jest bytem społecznym, rodzi się, dojrzewa, kształci się i pracuje w społeczności¹⁹. Cele osobiste są realizowane szczególnie w małżeństwie i rodzinie. Ks. Prymas to podkreślał: „Wzajemna, ofiarna miłość, wolna od samolubstwa, chce się udzielić innym – zmierza do zrodzenia i wychowania dziecka, jest uwieńczeniem małżeńskiej wspólnoty i współdziałaniem z miłością Stwórcy i Zbawiciela”²⁰.

W nauczaniu tym wyraźnie wskazuje się główne cele małżeństwa. Są nimi wzajemna miłość i przekazanie życia nowemu pokoleniu. Są one niezbędne do odtwarzania społeczności ludzkiej na podstawie wzajemnej miłości i sprawiedliwości. Po przekazaniu życia na rodzicach spoczywa obowiązek wychowania. Ks. Prymas tak to określał: „I miłość, i obowiązek wobec ojczyzny stanowią prawdziwe dobra, które muszą być przekazane dzieciom z pomocą wychowania. Stąd rodzi się prawo przyrodzone narodu do kształtowania swych członków, w granicach własnego celu i własnego dobra”²¹.

Miłość małżeńska, a następnie rodzicielska, przekształca się w miłość społeczną – narodową. Z takiej miłości wynikają także obowiązki wychowawcze rodziców. Wśród nich można wyróżnić między innymi przekazanie nauczania o wolności i sprawiedliwości społecznej w narodzie. Do takiej postawy i działania rodzin wzywał ówczesny Episkopat Polski: „Dlatego Episkopat Polski, w imię polskiej racji stanu, prosi: Bracia Kochani! Dla Was to igraszka, nam idzie o życie!

17 S. Wyszyński, *Czas to miłość. W uroczystość Wniebowzięcia Matki Bożej*, Jasna Góra, 15 VIII 1979, w: tegoż, KiPA, t. 62, s. 322–323, W. „W” oznacza zbiór kazań i przemówień zgromadzonych w Warszawie.

18 S. Wyszyński, *Człowiek – istotą nieznaną?!*, „Ład Boży” R. 1 (1945), nr 2, s. 3.

19 „Istota ludzka jest bytem osobowym, stworzonym przez Boga dla relacji z Nim. Człowiek tylko dzięki tej relacji może żyć i wyrażać siebie i który w naturalny sposób dąży do Niego (zob. EV 35)”. Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła*, 109; por. Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* 35.

20 S. Wyszyński, *Słowo duszpasterskie na uroczystość Świętej Rodziny*, dz. cyt., s. 532–533.

21 S. Wyszyński, *Współpraca w wychowaniu dzieci (I)*, „Ład Boży” R. 2 (1946), nr 28, s. 3.

My bronimy zdrowego rozsądku w życiu rodziny, Narodu i społeczności politycznej, która każe uważać za najwyższe dobro wolność obywateli! A wolność ta opiera się na wolności sumienia, wyznania, światopoglądu, na wolności miłowania Boga i ludzi, a więc na pierwszym i podstawowym przykazaniu, jakie głosił sam Chrystus. Od prawa miłości, na którym opiera się cały Zakon i wszyscy Prorocy, wszystkich kierunków społecznych i politycznych – zależy wszystko!”²².

Z powyższej nauki wynika zgodność i współdziałanie celów indywidualnych. Cele indywidualne w życiu narodu zbiegają się z celami społecznymi, szczególnie na gruncie wychowania rodzinnego, bowiem wolność opiera się na: „wolności sumienia, wyznania, światopoglądu, na wolności miłowania Boga i ludzi”²³.

Ks. Prymas S. Wyszyński utożsamiał wolność sumienia, wyznania i światopoglądu katolickiego z obowiązkami państwa do zachowania takich samych wartości. W tamtym czasie i sytuacji społeczno-politycznej relacja Kościół-państwo pozostawała w sprzeczności.

2.4.1. Cele małżeństwa

Pokolenia ludzkie zmieniają się, w naturalny sposób jedno następują po drugich. Tak zachowuje się ciągłość narodu. Niezbędnym natomiast jest uświadamianie obowiązków naturalnych nowym pokoleniom, w tym młodzieży. Ks. Prymas mówił: „Trzeba ponadto uczyć młodzież, aby włączała swoje życie w życie rodziny i Narodu, aby nie uprawiała «partyzantki» wbrew rodzinie i jej nakazom, jak również wbrew Narodowi i jego nakazom”²⁴.

Naturalnym powołaniem człowieka jest, po osiągnięciu dojrzałości, założenie rodziny opartej na miłości narzeczeńskiej i małżeńskiej. Albowiem sensem bycia mężczyzną jest kobieta, a sensem bycia kobietą jest mężczyzna. Posiadana płeć determinuje do przekazania życia następnym pokoleniom w duchu miłości życzliwej, na bazie kochającej się rodziny.

Oprócz naturalnych celów miłości i przekazywania życia istnieją również cele nadprzyrodzone. Na nie zwracał uwagę ks. Prymas: „Jeżeli dla celów czysto doczesnych ludzie umieją się aż tak bardzo poświęcać, tym więcej należy poświęcać się dla celów ostatecznych i trwałych, które ukazuje Kościół”²⁵.

Połączenie zatem celów naturalnych z nadprzyrodzonymi stanowi o godności człowieka, o jego odpowiedzialności. Ta łączność wynika także z psychologii ludzkiej, która akceptuje, rozwija, przyjmuje i przekazuje wartości, tak naturalne, jak i nadprzyrodzone. Aby osiągnąć cele nadprzyrodzone, człowiek potrzebuje doświadczenia i życiowej drogi na tym świecie. Ks. Prymas zwracał młodzieży uwagę: „Nasza młodzież musi być przekonana o tym, że bez ofiary i wyrzeczenia się, bez zapomnienia o sobie, nie można być nie tylko dobrym specjalistą i dobrym obywatelem, ale i dobrym chrześcijaninem. Dlatego człowiek współczesny musi posiadać sztukę oddawania się za innych, za cierpiących i słabych, za zdrową kulturę Narodu, za moralność Chrystusową, za Kościół i Jego wolność”²⁶.

Istnieje zatem więź pomiędzy niebem i ziemią, między życiem w wymiarze doczesnym i nadprzyrodzonym. Jej podstawą jest miłość człowieka i Boga, ponieważ Bóg jest miłością (zob. J 4, 8).

22 S. Wyszyński, *Krzyż na szlaku Warszawy. Do wiernych podczas wizytacji kanonicznej parafii*, Warszawa, kościół Świętego Aleksandra, 8 IX 1973, w: tegoż, KiPA, t. 44, s. 26–27, W.

23 Tamże.

24 S. Wyszyński, *Włączenie młodzieży starszej w dziewiąty rok Wielkiej Nowenny. Przemówienie do duszpasterzy diecezjalnych starszej młodzieży męskiej*, Warszawa, seminarium metropolitalne, 21 kwietnia 1965, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 14, styczeń – maj 1965, Warszawa 2016, s. 382.

25 S. Wyszyński, *Włączenie młodzieży starszej w dziewiąty rok Wielkiej Nowenny*, dz. cyt., s. 383.

26 S. Wyszyński, *Włączenie młodzieży starszej w dziewiąty rok Wielkiej Nowenny*, dz. cyt., s. 383.

Z powyższej analizy wynika, że według ks. Prymasa cele małżeństwa i rodziny są ściśle związane z celami Narodu. Następuje tu zjednoczenie zadań i obowiązków, szczególnie w zakresie wychowania nowego pokolenia – wychowania do wartości, miłości i sprawiedliwości.

2.4.2. Cele przyrodzone i nadprzyrodzone

Ks. Prymas S. Wyszyński w podstawie filozoficznej swoich rozważań kierował się personalizmem²⁷, kierunkiem, który uwzględnia naczelną godność i prawa człowieka jako dominujące w rozważaniach o sensie bytu ludzkiego (osoby). Zdaniem ks. Prymasa, godność i prawa osoby wskazują na dobra nadprzyrodzone, które człowiekowi przysługują na podstawie dzieła stworzenia przez Boga. „[Człowiek] Dla osiągnięcia swych celów przyrodzonych i nadprzyrodzonych potrzebuje współpracy społeczności rodzinnej, narodowej, państwowej, zawodowej – ba, nawet religijnej. Każda z tych społeczności odpowiada potrzebom natury rozumnej człowieka”²⁸. Zatem powstaje współdziałanie wartości: rodzinnej, narodowej, państwowej, zawodowej i religijnej. Takie rozumienie nobilituje działalność człowieka zarówno w sferze małżeństwa i rodziny, jak i w pracy zawodowej, łącząc życie doczesne i rodzinne z wartościami religijnymi oraz integrując cele naturalne z nadprzyrodzonymi.

2.4.3. Ideały dla młodych pokoleń

W kształtowaniu narodu ks. Prymas dostrzegał konieczność wychowania i kształtowania młodzieży na podstawie ideałów, do których zaliczał miłość do Ojczyzny – Narodu i poszanowanie naturalnych celów człowieka, miłości i sprawiedliwości w życiu rodzinnym. Ks. Prymas deklarował: „Zachowując postawę szacunku dla przeszłości, musisz – jako młode pokolenie, które ma nowe zadanie – próbować swoich sił i kształtować własny ideał Polski Chrystusowej”²⁹.

Takie wskazanie było kierowane w przesłaniu do młodzieży nowej Polski Tysiąclecia. Ks. Prymas przewidywał zmiany społeczne, polityczne i światopoglądowe dokonywane w owym czasie przez nadrzędne siły polityczne. Widział także zagrożenia, które działały na niekorzyść Państwa i Ojczyzny, bowiem pokolenia ludzkie się zmieniają, ale ideały podstawowe dla chrześcijan są niezmiennie.

2.5 Własność prywatna i społeczna człowieka

W ramach działalności ekonomicznej obowiązki i owoce pracy dzielą się na dobra dla rodziny i dobra dla Narodu. Jest to podział naturalny i niezbywalny, wynikający z socjologii życia ludzkiego, które ma charakter indywidualny i społeczny.

Ks. Prymas naturalnie rozdziela te obowiązki i owoce pracy na rzecz rodziny i na rzecz Narodu: „Owoce pracy zmierzają przede wszystkim do zaspokojenia własnych potrzeb. To nie jest samolubstwo, ale dobrze uporządkowana miłość. Nie cały jednak owoc pracy należy do człowieka. Dzielimy się nim z rodziną i najbliższymi, z którymi jesteśmy związani przez obowiązek miłości i sprawiedliwości”³⁰. Połączenie miłości ze sprawiedliwością prowadzi do ustanowienia porządku

27 „Personalizm – nazwa kilku (czasem przenikających się) współczesnych kierunków filozoficznych o nastawieniu na autonomiczną wartość osobowości, przykładających szczególną wagę do pojęcia osoby (łac. persona)”. *Personalizm*, w: *Wikipedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Personalizm> [dostęp 26.11.2024].

28 S. Wyszyński, *Naturalny ustrój społeczny*, „Tygodnik Warszawski” R. 2 (1946), nr 4 (11), s. 1.

29 S. Wyszyński, *Drogi młodzieży ku nowej Polsce Tysiąclecia. Przemówienie do młodzieży archidiecezji warszawskiej*, Niepokalanów, 26 maja 1968, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 21, styczeń–czerwiec 1968, Warszawa 2021, s. 384.

30 S. Wyszyński, *Duch pracy ludzkiej. Konferencje o pracy*, Włocławek 1946, s. 40–41.

moralnego i społecznego, w którym harmonijnie rozwija się zarówno Naród, jak i poszczególne rodziny. Dobra połączone i właściwie rozdzielone wpływają na ustawiczny rozwój i postęp.

3. Personalizm chrześcijański

Pojęcie „personalizm chrześcijański” zawiera w sobie postawę filozoficzną, zdobytą poprzez doświadczenie człowieczeństwa, natomiast przymiotnik „chrześcijański” wynika z przyjęcia objawienia Bożego zawartego w Piśmie świętym, reprezentowanego przez postawę wiary. Ks. Prymas rozwijał ten temat, wskazując jednocześnie na obowiązki obywatela (osoby) wobec Państwa i podkreślając znaczenie objawienia Bożego przekazywanego przez Kościół katolicki.

W nauczaniu ks. Prymas stwierdzał: „My wszyscy powstajemy z wielkiej miłości Boga ku nam. Ta miłość udzielona jest nam przez miłość rodzicielską, abyśmy – jako owoc miłości Boga i ludzi – całe życie promieniowali miłością przez błogosławione uczynki nasze dobre, które mają chwalić Ojca”³¹.

Działalność zatem chrześcijańska łączy się z działalnością narodową, dobro czynione przez człowieka ma jednakowe znaczenie dla społeczności narodowej, jak i dla społeczności religijnej. Obywatel wierzący ma taką samą godność, jak i obywatel niewierzący wtedy, kiedy działa dobrze.

3.1. Być chrześcijaninem

Ks. Prymas wskazywał, jak być dobrym chrześcijaninem na ulicy, w pracy i w miejscach publicznych. Stwierdzał: „Istnieją też nakazy miłości, które każą nam skierować uwagę na pracującego brata naszego. Zwłaszcza na odcinku pracy domowej, sąsiedzkiej, rolniczej, fabrycznej – możemy znaleźć sposobność do pomagania innym”³².

Ówczesne władze partyjne (PZPR) i władze państwowe starały się udowodnić za pomocą propagandy, że praca socjalistyczna różni się od pracy człowieka wierzącego, a nawet jest lepsza przez ideologiczne ideały. „W obliczu konfliktu ideologicznego pomiędzy władzami Państwa, a nauką społeczną Kościoła katolickiego, zaistniała sytuacja rywalizacji, której terenem stało się wychowanie szkolne, a także częściowo rodzinne. Oświatowe władze państwowe wydawały instrukcje wychowawcze w zakresach światopoglądowych, a także instrukcje praktycznego eliminowania czynników religijnych w całokształcie wychowania dzieci i młodzieży. Takie instrukcje wydawane były dla szkół, do wychowawców, do instruktorów i opiekunów letniego wychowania dzieci i młodzieży przebywających na koloniach letnich. W tych instrukcjach deprecjonowany był wpływ rodziców na światopoglądowe wychowanie dzieci, a rodziców uważano za staromodnych wyznawców religii, zamkniętych w schematach postaw, określanych jako przestarzała dewocja”³³.

3.2. Katolik i mąż polityczny musi być człowiekiem moralnym

Ks. Prymas dostrzegał wiele wad narodowych. Wierzący i niewierzący poprzez brak moralnego życia stanowili zagrożenie tak dla Kościoła, jak i dla państwa. Wśród tych wad narodowych ks.

31 S. Wyszyński, *List pasterski Prymasa Polski na siódmy rok Wielkiej Nowenny*, dz. cyt., s. 398.

32 Tamże, s. 399.

33 Z. Struzik, *Obrona wolności narodu Księdza Kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski w 100. rocznicę odzyskania niepodległości 1918–2018*, Warszawa 2018, s. 136–137.

Prymas wymieniał: „Wiele z tych ran powstało już w okresie powojennym, zwłaszcza nietrzeźwość, niemoralność, wrogość wobec nowego życia, wielki spadek przyrostu naturalnego ludności, złodziejstwo i łapownictwo, o którym musimy odważnie mówić i przyznać się otwarcie do wielu win”³⁴. Episkopat Polski redagował i przysyłał listy do Narodu o treści upominającej. Dokumenty te odsłaniały „rany duszy” społeczeństwa polskiego.

Ks. Prymas w wadach narodowych widział wielkie zagrożenie i stwierdzał: „Chociaż wiemy, że wytrzymałość narodu jest większa aniżeli wytrzymałość państwa, bo państwo polskie upadało, a Naród trwał duchem, to jednak demoralizacja życia osobistego, rodzinnego i zawodowego może doprowadzić do zniszczenia życia narodowego i naszej rodzimej, i narodowej kultury”³⁵.

Tożsamość chrześcijańska i narodowa realizowała się w postawie i działalności tych samych ludzi, zarówno wierzących obywateli, jak i stojących po stronie ateistycznej propagandy ówczesnego rządu. Wartości, jak i zagrożenia życia dotyczyły wszystkich obywateli, którzy realizowali zarówno swoje życie osobiste, jak i życie społeczne – narodowe.

4. Nauczanie o Narodzie³⁶

Kierowany wielką troską o Naród polski, ks. Prymas zasłużył na tytuł „teologa Narodu”. Można też uznać, że ta teologia stała się częścią nauki społecznej dla Narodu polskiego; jest również znana w innych krajach jako polityka życzliwa każdemu społeczeństwu, aby wytwarzać własną kulturę życia społecznego. Podstawą życia społecznego każdego narodu są wartości takie jak: miłość, sprawiedliwość, wolność, prawda i pokój. W takich wartościach ma się realizować życie społeczne, religijne i wychowawcze. Ks. Prymas stwierdzał: „Bo od pokoju w sercu każdego narodu, od współżycia w pokoju zależy pokój światowy. Dlatego też każdy, kto jest ożywiony chrześcijańskim duchem pokoju, będzie zabiegał o to, aby w jego sercu, w jego rodzinie, w jego ojczyźnie, zapalał Boży duch pokoju”³⁷.

4.1. Znaczenie rodziny polskiej

Podstawą istnienia każdego narodu, także Narodu polskiego, są rodziny, w których rodzi się i rozwija nowe życie. Następuje wymiana pokoleń, a wartości naturalne populacji ludzkiej są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Naród trwa i życie trwa, jeśli jego tkanka nie zostanie przerwana przez czynniki zewnętrzne, przez kataklizmy, wojny, rewolucje i niewolę polityczną. Podstawą trwania Narodu staje się wolność, realizowana w podstawowych prawach człowieka. Ks. Prymas nauczał: „Mieć świadomość, że człowiek jest ogromną wartością w życiu narodu i państwa, że przerasta wszystko, bo jest nieśmiertelny – znaczy wiedzieć, jak się z człowiekiem obchodzić. Dlatego zachowanie szacunku dla człowieka, obrona jego podstawowych praw, to najważniejsze zadanie w każdej wspólnotcie – w rodzinie, w narodzie, w państwie i w Kościele”³⁸.

34 S. Wyszyński, *Na progu Maryjnego Roku Nawiedzenia Obrazu Jasnogórskiego*. Uroczystość Matki Bożej Gromniczej, Gniezno, bazylika prymasowska, 2 II 1978, w: tegoż, KiPA, t. 59, s. 49, Cz.

35 Tamże.

36 Ks. Prymas słowo „Naród” zapisywał wielką literą, aby podkreślić znaczenie i godność obywateli polskich.

37 S. Wyszyński, *Stolica u stóp Króla Pokoju... Podczas procesji Bożego Ciała na Krakowskim Przedmieściu*, Warszawa, 25 maja 1967, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 19, styczeń–lipiec 1967, s. 240.

38 S. Wyszyński, *Fortes in fide. Uroczystość pięciolecia erygowania Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, Słupsk, 26 VI 1977, w: tegoż, KiPA, t. 58, s. 76–77, Cz.

Przesłanie tego nauczania prowadzi do wniosku, że szacunek dla człowieka jest podstawą życia rodzinnego i społeczno-narodowego.

4.2. Warunki rozwoju Narodu

Naród można nazywać błogosławionym, gdy harmonijnie rozwijają się w nim formy życia społecznego. Z nauczania ks. Prymasa wynika, że: „Błogosławiona taka społeczność – rodzina czy Naród – która jest bogata w różne formy życia społecznego, harmonijnie rozwijane przez wypełnianie różnorodnych zadań. Jedno z najważniejszych zadań wypełnia w społeczeństwie rodzina domowa”³⁹.

Ważność życia rodzinnego rzutuje na charakter narodu. Obowiązki rodzinne, nawet te najmniejsze, powinny być respektowane, bowiem wpływają one na całokształt życia społecznego. Ks. Prymas podkreślał podstawowe prawa rodziny, a w rodzinach wskazywał na prawa każdego z obywateli. Mówił: „Gdy jej [rodziny] prawa są uszanowane, dopiero wtedy budowanie nasze opiera się o właściwe, naturalne podstawy i daje gwarancję bytu innym normom życia społecznego, zawodowego i politycznego”⁴⁰.

Łączenie postaw i zadań rodziny i narodu jest najlepszą drogą do osiągnięcia wspólnoty, która cieszy się rozwojem, postępem i wzajemną pomocą.

4.3. Naród broni wartości

Rzeczywistość narodowa opiera się na bogactwie materialnym, obejmującym takie elementy jak: terytorium zamknięte granicami państwa, miejsce zamieszkania rodzin, rozwinięta komunikacja, owocna praca, zabezpieczenie sanitarne i zdrowotne, zabezpieczenie militarne, a także zapewnienie żywności i odzieży. Wartości narodowe są wypracowywane przez obywateli w sposób zorganizowany i sprawiedliwy, a następnie dzielone zgodnie z ustalonymi zasadami.

Do tych osiągnięć materialnych dochodzi się na podstawie wartości moralnych opartych na sprawiedliwości, a nawet na miłości, względem ludzi niepełnosprawnych, chorych, nieprzygotowanych do owocnej pracy. Wszyscy jednak stanowią wspólnotę narodową, która wytwarza dobra zarówno materialne, jak i duchowe. Razem można nazywać tę działalność kulturą życia pracy i artystycznej twórczości.

W skład kultury wchodzi także religia. Dzięki niej obywatele, członkowie Narodu, kierują się wartościami i przykazaniami niezbędnymi do tworzenia poprawnej społeczności (państwa). Ważność religii, ważność wyznania katolickiego jest niezbywalna w tworzeniu Narodu. Ks. Prymas mówił: „Przykład największej miłości dał Jezus Chrystus. Nie jest On więc dla Narodu, dla obywateli, dla rodziny, szkodnikiem – jest Nauczycielem. Nauczycielem miłości Boga i ludzi, Nauczycielem ducha ofiary, poświęcenia i służby. Taka właśnie religia i Kościół sprawujący takie posłannictwo, nie jest szkodnikiem i zasługuje na zaufanie. Oczekujemy więc, aby to zaufanie wzrosło w naszej Ojczyźnie”⁴¹.

Współpraca pomiędzy obywatelami – członkami Narodu, a władzami państwowymi powinna się opierać na wzajemnym zaufaniu. To zaufanie ma być budowane na podstawie prawdy

39 S. Wyszyński, *Fundament życia publicznego – rodzina i naród. Słowo po sumie w uroczystość Bożego Narodzenia*, Warszawa, bazylika archikatedralna Świętego Jana, 25 XII 1975, w: tegoż, KiPA, t. 52, s. 315, W.

40 Tamże, t. 52, s. 315.

41 S. Wyszyński, *Wizyta arcybiskupa Poggi w Polsce. Podczas nabożeństwa w intencji Ojca Świętego*, Gniezno, 2 III 1975, w: tegoż, KiPA, t. 49, s. 160, Cz.

głoszonej przez Kościół i respektowanej przez państwo. Na temat prawdy wypowiadał się ks. Prymas i uważał, że prawdzie należy służyć i jej bronić: „W tej służbie musimy być ofiarami, aż do ucierpienia osobistego, na ciele, na wszystkich dobrach niższego rzędu niż dobro życia i dobro ducha. Musimy niejednokrotnie zapomnieć o sobie. Musimy być w prawdzie, by prawdą leczyć ciało i ducha Narodu”⁴².

Ciało i duch Narodu kształtują się w każdym pokoleniu, starsze społeczeństwo przekazuje młodszemu podstawy życia i pracy w duchu moralności. Dlatego ważna była reakcja na wszelkie zło, słabość i braki. Ks. Prymas nauczał: „Powtarzam, Najmilsi, «wóz Polski», który grzęźnie w wielkim błocie kryzysów, nie ruszy naprzód, dopóki my sami nie odmienimy naszych serc, naszej postawy, naszej moralności rodzinnej, społecznej, zawodowej i publicznej. Dzisiaj przekonujemy się, że nie tylko chrześcijanin, katolik, ale i mąż polityczny musi być człowiekiem moralnym, wiążącym się ściśle z nakazami Ewangelii Chrystusowej”⁴³.

Niewątpliwie ks. Prymas występował w obronie wartości chrześcijańskich, określał wartość osoby, wskazywał na wartości etyczne i duchowe. Budował całą filozofię wartości skierowaną do człowieka⁴⁴, mówił o najwyższych wartościach religii i kultury narodowej. Stwierdzał: „Ta obłądna buta ludzi programujących wychowanie ateistyczne rodzi niezasłużone cierpienia małych dzieci, młodzieży zbuntowanej przeciwko wszelkiej władzy, rodziców zmuszonych warunkami bytowania do powierzania swych dzieci gwałcicielom sumień; cierpienia samych wychowawców i nauczycieli, którzy – pod grozą utraty pracy – muszą wprowadzać, wbrew swemu sumieniu, program wychowania bez Boga; wreszcie nas kapłanów, odpowiedzialnych na równi z rodzicami za młodociane sumienia”⁴⁵.

4.4. Domowa rodzina wspiera Naród

Łączność rodzin z Narodem jest naturalna, ścisła i niezbędna. Od rodzin zależy trwałość i ciągłość historyczna Narodu. Naturalnymi wartościami rodziny (przekazywanie życia) i wartościami duchowymi budowane są zarówno rodziny, jak i cały Naród. Ks. Prymas nauczał: „Chrystus przypominał o innej jeszcze rodzinie, o całej wspólnotcie ludzkiej. Tworzą ją wszyscy, którzy słuchają słowa Bożego i strzegą go. Przez Słowo, przez życie chrześcijańskie, przez posłuszeństwo prawom Ewangelii, przez ducha nadprzyrodzonego, przez zasługi płynące z Krzyża Chrystusowego – powstaje nowa wspólnota, nowa rodzina, jednocząca wszystkie ludy i narody”⁴⁶.

Moc i znaczenie rodziny są nadzwyczajne. To rodzina tworzy społeczności całego świata, niesie też przesłanie ewangeliczne Chrystusa, że Bóg jest zainteresowany każdym człowiekiem, każdą rodziną, i każdym społeczeństwem na świecie.

42 S. Wyszyński, *Przyszedłem, aby życie mieli... Do lekarzy stolicy na zakończenie rekolekcji*, Warszawa, kościół sióstr Wizytek, 31 marca 1963, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 10, styczeń–czerwiec 1963, s. 251.

43 S. Wyszyński, *Na progu Maryjnego Roku Nawiedzenia Obrazu Jasnogórskiego*, dz. cyt., s. 49.

44 „Względność wartości filozoficznych łatwo może się przenieść w umyśle młodego człowieka na teren niezgruntowanych prawd religijnych i wtedy nie pozostawi nic, na czym człowiek mógłby oprzeć swe życie”. S. Wyszyński, *Faszyzm a Kościół*, „Prąd” t. 18 (1930), s. 163.

45 S. Wyszyński, *Słowo Prymasa Polski na XXIX Tydzień Miłosierdzia w dniach 7–14.X.1973 na temat „Chrystus nadzieją cierpiących”*, Gniezno – Warszawa, 14 IX 1973, w: tegoż, *KiPA*, t. 44, s. 142–143, Cz.

46 S. Wyszyński, *Do młodzieży polskiej z Anglii*, Warszawa, 9 VIII 1976, w: tegoż, *KiPA*, t. 54, s. 203–204, W.

4.5. Tajemnica młodości i przyszłości Narodu

Ks. Prymas działał w ideowo trudnej rzeczywistości Narodu polskiego, jednak mimo to reprezentował duchowy optymizm, oparty na fundamentalnych wartościach rodzin, które tworzą Naród. Wartości naturalne i duchowe ówczesnego społeczeństwa polskiego stwarzały podstawę do nadziei na zmiany warunków gospodarczych i politycznych. Nadzieja ta odnosiła się szczególnie do wolności realizowanej w duchu Ewangelii. Ks. Prymas mówił: „Z różnych stron przyjeżdżają ludzie, aby widzieć rzesze modlących się Polaków. Ale to nie wystarczy, najmilsze Dzieci Boże! Nie wystarczy, gdy widzą nas, jak się modlimy. Pokażmy jak żyjemy, jak postępujemy, jak wygląda każdy dzień naszego życia – w rodzinie, w parafii, w diecezji, w hucie, w warsztacie pracy, na roli, w kopalni, w fabrykach, w urzędach czy szkołach”⁴⁷.

Połączenie zatem autentycznej wiary miało stanowić o sile, znaczeniu i trwaniu Narodu polskiego, pomimo trudnej sytuacji gospodarczej i politycznej w owym czasie.

5. Podsumowanie

Zagadnienie tożsamości chrześcijańskiej w relacji do Narodu polskiego należy rozpatrywać w świetle ówczesnej sytuacji politycznej i ideologicznej. Ks. Prymas Stefan Wyszyński występował w obronie Narodu polskiego oraz Kościoła, podkreślając konieczność zachowania wolności, prawdy i sprawiedliwości we wszelkich relacjach międzyludzkich – zarówno osobistych, jak i państwowych. Za fundament Narodu uważał rodzinę polską, silną mocną wiarą chrześcijańską. Jednocześnie dostrzegał zagrożenia i publicznie wyrażał krytykę wobec:

- prawa aborcyjnego,
- rozwodów i nietrwałości małżeństw,
- kłamstwa ideologicznego ówczesnych władz państwowych,
- wady narodowej – pijaństwa społeczeństwa,
- lenistwa w pracy zawodowej,
- złych programów nauczania,
- bezpodstawnej walce z religią chrześcijańską.

Ks. Prymas nawoływał także do sprawiedliwości społecznej w podziale wartości materialnych, właściwej płacy dla pracowników, sprawiedliwości w handlu międzynarodowym. Uważał, że zachowanie podstawowych praw dla rodziny będzie przyczyną do rozwoju społeczeństwa i do wzrostu znaczenia Polski na arenie międzynarodowej.

Ks. Prymas publicznie stawał w obronie wolności Narodu i obywateli, wolności rodziny, a szczególnie w obronie wiary chrześcijańskiej wyznania katolickiego. W latach 1945–1989, okresie zniewolenia Polski, Naród doświadczał wielu upokorzeń socjologicznych, psychologicznych, ideowych, materialnych i prawnych. Ks. Prymas pragnął zjednoczyć społeczeństwo polskie w rodzinie i przez rodzinę. W rodzinach, w życiu i wychowaniu rodzinnym udało się zachować podstawowe wartości: wolność, sprawiedliwość, miłość do ojczyzny i solidarność. Rodziny były w swojej większości oparte na wierze, zachowały podstawy właściwego wychowania, opartego na autorytecie rodziców, którzy stali na straży podstawowych praw człowieka – obywatela⁴⁸.

47 S. Wyszyński, *Wzajemna służba społeczna w narodzie polskim. Uroczystość Królowej Polski*, Jasna Góra, 3 V 1978, w: tegoż, KiPA, t. 60, s. 13, Cz.

48 Zob. Z. Struzik, *Obrona wolności narodu Księdza Kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski...*, dz. cyt., s. 285–286.

Bibliografia

Pismo Święte

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia, Pallottinum, Poznań 2000.

Dokumenty Kościoła katolickiego

Corpus Iuris Canonici, a cura di Pinto, Città del Vaticano 2021.

Katechizm Kościoła katolickiego, Pallottinum, Poznań 1994.

Konferencja Episkopatu Polski, *Deklaracja w sprawie wychowania katolickiej młodzieży w Polsce*, Warszawa, 14 września 1973, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945–1974*, Éditions du Dialogue, Paris 1975, s. 757–761.

Nauczanie papieskie

Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2009, s. 842–987.

Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. w katedrze*, Warszawa 16.05.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, oprac. J. Poniewierski, Kraków 2012, s. 215–219.

Bibliografia podstawowa (układ chronologiczny)

Wyszyński S., *Faszyzm a Kościół*, „Prąd” t. 18 (1930), s. 163.

Wyszyński S., *Człowiek – istotą nieznaną?!*, „Ład Boży” R. 1 (1945), nr 2, s. 3.

Wyszyński S., *Duch pracy ludzkiej. Konferencje o pracy*, Włocławek 1946.

Wyszyński S., *Naturalny ustrój społeczny*, „Tygodnik Warszawski” R. 2 (1946), nr 4 (11), s. 1.

Wyszyński S., *Współpraca w wychowaniu dzieci (I)*, „Ład Boży” R. 2 (1946), nr 28, s. 3.

Wyszyński S., *Życie jest światłością ludzi. Do lekarzy na zakończenie rekolekcji*, Warszawa, kościół sióstr Wizytek, 15 marca 1959, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 5 (1959), Warszawa 2006, s. 94–100.

Wyszyński S., *Z opłatkami i sercem. Do młodzieży akademickiej*, Warszawa, Dom Arcybiskupi, 15 stycznia 1960, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 6 (1960), Warszawa 2007, s. 30–33.

Wyszyński S., „Rodzina Bogiem silna”. Kazanie Prymasa Polski ze szczytu Jasnej Góry do wiernych z całej Polski podczas odnowienia Ślubów Narodu, w piątym roku Wielkiej Nowenry, roku „Rodziny Bogiem silnej”, [Jasna Góra], uroczystość Matki Bożej Jasnogórskiej, 26 sierpnia 1961, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 7 (1961), Warszawa 2008, s. 364–365.

Wyszyński S., *List pasterski Prymasa Polski na siódmy rok Wielkiej Nowenry*, Gniezno, w uroczystość Świętego Wojciecha, 1963, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 10, styczeń–czerwiec 1963, Warszawa 2012, s. 396–401.

Wyszyński S., *Przyszedłem, aby życie mieli...* Do lekarzy Stolicy na zakończenie rekolekcji, Warszawa, kościół sióstr Wizytek, 31 marca 1963, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 10, styczeń–czerwiec 1963, Warszawa 2012, s. 249–259.

Wyszyński S., *Włączenie młodzieży starszej w dziewiąty rok Wielkiej Nowenry. Przemówienie do duszpasterzy diecezjalnych starszej młodzieży męskiej*, Warszawa, seminarium metropolitalne, 21 kwietnia 1965, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 14, styczeń–maj 1965, Warszawa 2016, s. 378–384.

Wyszyński S., *Słowo duszpasterskie na uroczystość Świętej Rodziny*, 8 stycznia 1967, w: *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Éditions du Dialogue, Paris 1975, s. 531–534.

Wyszyński S., *Stolica u stóp Króla Pokoju... Podczas procesji Bożego Ciała na Krakowskim Przedmieściu*, Warszawa, 25 maja 1967, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 19, styczeń – lipiec 1967, Warszawa 2019, s. 239–241.

Wyszyński S., *Drogi młodzieży ku nowej Polsce Tysiąclecia. Przemówienie do młodzieży archidiecezji warszawskiej, Niepokalanów*, 26 maja 1968, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 21, styczeń – czerwiec 1968, Warszawa 2021, s. 382–390.

Wyszyński S., *Krzyż na szlaku Warszawy. Do wiernych podczas wizytacji kanonicznej parafii*, Warszawa, kościół Świętego Aleksandra, 8 IX 1973, w: tegoż, KiPA, t. 44, s. 15–28, W.

Wyszyński S., *Słowo Prymasa Polski na XXIX Tydzień Miłosierdzia w dniach 7–14.X.1973 na temat „Chrystus nadzieją cierpiących”*, Gniezno – Warszawa, 14 IX 1973, w: tegoż, KiPA, t. 44, s. 139–144, Cz.

- Wyszyński S., *Wizyta arcybiskupa Poggi w Polsce. Podczas nabożeństwa w intencji Ojca Świętego*, Gniezno, 2 III 1975, w: tegoż, KiPA, t. 49, s. 161–171, Cz.
- Wyszyński S., *Fundament życia publicznego – rodzina i naród. Słowo po sumie w uroczystość Bożego Narodzenia*, Warszawa, bazylika archikatedralna Świętego Jana, 25 XII 1975, w: tegoż, KiPA, t. 52, s. 312–319,
- W. Wyszyński S., *Do młodzieży polskiej z Anglii*, Warszawa, 9 VIII 1976, w: tegoż, KiPA, t. 54, s. 199–207,
- W. Wyszyński S., *Fortes in fide. Uroczystość pięciolecia erygowania Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, Słupsk, 26 VI 1977, w: tegoż, KiPA, t. 58, s. 70–82, Cz.
- Wyszyński S., *Na progu Maryjnego Roku Nawiedzenia Obrazu Jasnogórskiego. Uroczystość Matki Bożej Gromnicznej*, Gniezno, bazylika prymasowska, 2 II 1978, w: tegoż, KiPA, t. 59, s. 41–50, Cz.
- Wyszyński S., *Wzajemna służba społeczna w narodzie polskim. Uroczystość Królowej Polski*, Jasna Góra, 3 V 1978, w: tegoż, KiPA, t. 60, s. 10–20, Cz.
- Wyszyński S., *Czas to miłość. W uroczystość Wniebowzięcia Matki Bożej*, Jasna Góra, 15 sierpnia 1979, w: tegoż, KiPA, t. 62, s. 315–324, W.

Bibliografia uzupełniająca

- Organizacja Narodów Zjednoczonych, *Deklaracja ONZ o wychowaniu społeczeństw w duchu pokoju*, 21 XI 1980.
- Romaniuk M., *Kardynał Stefan Wyszyński. Rys biograficzny w trzydziestą rocznicę narodzin dla nieba*, Gniezno 2011.
- Struzik Z., *Nauczanie Kard. Stefana Wyszyńskiego o małżeństwie i rodzinie w okresie Wielkiej Nowenny*, Warszawa 2018.
- Struzik Z., *Obrona wolności narodu Księdza Kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski w 100. rocznicę odzyskania niepodległości 1918–2018*, Warszawa 2018.
- Struzik Z., *Rodzina w obronie życia, wolności i wiary w nauczaniu Ks. Kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski*, Warszawa 2018.
- Uchwała Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 12 kwietnia 1973 o zadaniach narodu i państwa w wychowaniu młodzieży i jej udziale w budowie socjalistycznej Polski, „Monitor Polski” z 1973 r. nr 18, poz. 110.
- Żaryn J., *Kościół w PRL*, Warszawa 2004.

Netografia

- Instytut Prymasowski, <https://wyszynskiprymas.pl/> [dostęp 19.11.2024].
- Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła*, https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_pl.html [dostęp 19.11.2024].
- Personalizm, w: *Wikipedia*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Personalizm> [dostęp 26.11.2024].
- Polska Rzeczpospolita Ludowa, w: *Wikipedia*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska_Rzeczpospolita_Ludowa [dostęp 19.11.2024].
- Tożsamość narodowa, w: *Wikipedia*, https://pl.wikipedia.org/wiki/To%C5%BCsamo%C5%9B%C4%87_narodowa [dostęp 19.11.2024].
- W PRL-u aborcja na życzenie, https://katowice.wyborcza.pl/multimedia/stulecie-praw/kobiety-na-trakto-ry_w-prlu-aborcja-na-zyczenie [dostęp 25.11.2024].